

VOL XXII, NO. 2 2024

DOI: 10.55302/PS24222

ISSN: 1857-6060

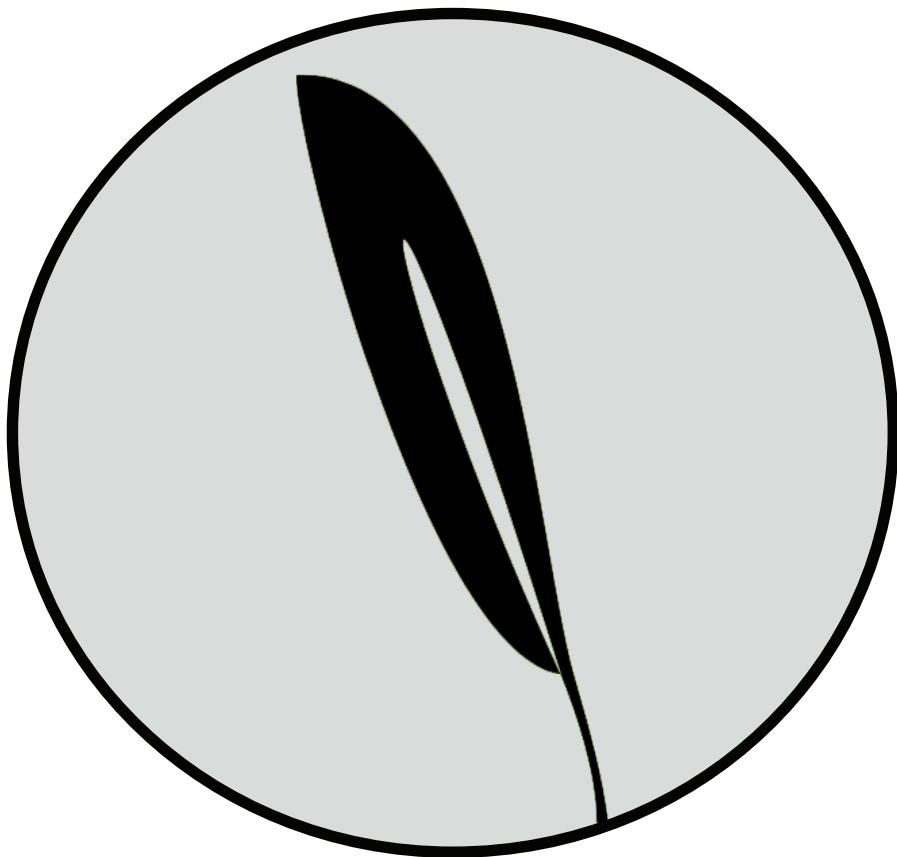

ТРАУМАТА И НАРАТИВОТ PHILOLOGICAL STUDIES

FILOLOŠKE PRIPOMBE
FILOLOŠKE STUDIJE
ФИЛОЛОШКИ СТУДИИ
ФИЛОЛОШКЕ СТУДИЈЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

VOL XXII, NO. 2 2024

ТРАУМАТА И НАРАТИВОТ PHILOLOGICAL STUDIES

FILOLOŠKE PRIPOMBE
FILOLOŠKE STUDIJE
ФИЛОЛОШКИ СТУДИИ
ФИЛОЛОШКЕ СТУДИЈЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

„PHILOLOGICAL STUDIES“ – Славистичко меѓународно
интердисциплинарно списание од областа на хуманистичките
науки

Издавач

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Институт за
македонска литература – Скопје

Philological Studies, Vol. XXII No. 2 (2024)

Главен уредник

проф. д-р Јасмина Мојсиева-Гушева – Институт за македонска
литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје,
Македонија

Уредувачки одбор

д-р Тијана Тропин – Институт за литература и уметност, Белград,
Србија

проф. д-р Младен Ухлик – Факултет за уметност, Универзитет во
Љубљана, Словенија

проф. д-р Ивица Баковиќ – Факултет за хуманистички и
општествени науки, Универзитет во Загреб, Хрватска

проф. д-р Роберт Ходел – Институт за славистички студии,
Универзитет во Хамбург Германија

проф. д-р Бранко Тошовиќ – Институт за славистички студии,
Универзитет „Карл-Франц“ во Грац, Австрија

Извршен уредник

проф. д-р Дарин Ангеловски – Институт за македонска
литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје,
Македонија

Секретар

м-р Жарко Иванов – Институт за македонска литература,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Македонија

електронска верзија на списанието

<https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies>

ISSN: 1857-6060

DOI: 10.55302/PS24222

Меѓународен уредувачки совет

д-р Бојан Чолак – Институт за литература и уметност, Белград,
Србија

проф. д-р Ивана Латковиќ – Факултет за хуманистички и
општествени науки, Универзитет во Загреб, Хрватска

проф. д-р Гоце Смилевски – Институт за македонска литература,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Македонија

проф. д-р Звонко Ковач – Факултет за хуманистички и
општествени науки, Универзитет во Загреб, Хрватска

проф. д-р Намита Субиото – Факултет за уметност, Универзитет
во Љубљана, Словенија

проф. д-р Лидија Тантуровска – Институт за македонски јазик
„Крсте Мисирков“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во
Скопје, Македонија

проф. д-р Тамара И. Ерофеева – Филолошки факултет, Пермски
државен универзитет, Руска федерација

д-р Марија Шаровиќ – Институт за литература и уметност,
Белград, Србија

проф. д-р Билјана Ристовска-Јосифовска – Институт за
национална историја, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во
Скопје, Македонија

проф. д-р Борис В. Кондаков – Филолошки факултет, Пермски
државен универзитет, Руска федерација

проф. д-р Максим Каранфиловски – Филолошки факултет
„Блаже Конески“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во
Скопје, Македонија

проф. д-р Жига Кнап – Факултет за уметност, Универзитет во
Љубљана, Словенија

проф. д-р Борислав Павловски – Факултет за хуманистички и
општествени науки, Универзитет во Загреб, Хрватска

- проф. д-р Наталија В. Бороникова – Филолошки факултет,
Пермски државен универзитет, Руска федерација
- проф. д-р Белоусов Константин Игоревич – Филолошки
факултет, Пермски државен универзитет, Руска федерација
- проф. д-р Јанез Вречко – Факултет за уметност, Универзитет во
Љубљана, Словенија,
- проф. д-р Марија Б. Проскурина – Едукациски центар
„Академија“, Перм, Руска федерација
- д-р Лидија Делиќ – Институт за литература и уметност, Белград,
Србија
- д-р Предраг Тодоровиќ – Институт за литература и уметност,
Белград, Србија
- проф. д-р Ѓурѓа Стресоглавец – Факултет за уметност,
Универзитет во Љубљана, Словенија
- проф. д-р Жељка Финк-Арсовски – Факултет за хуманистички и
општествени науки, Универзитет во Загреб, Хрватска
- проф. д-р Олена Горошко – Национален технички универзитет,
Харковски политехнички институт, Харков, Украина
- д-р Игор Перишиќ – Институт за литература и за уметност,
Белград, Србија
- проф. д-р Матеј Шекли – Факултет за уметност, Универзитет на
Љубљана, Словенија
- проф. д-р Оксана Микитенко – Институт за: уметнички студии,
фолклор и етнологија „Максим Рилски“, Национална
академија на науки на Украина, Киев, Украина
- проф. д-р Светлана Ју. Королјова – Филолошки факултет,
Пермски државен Универзитет, Руска федерација
- проф. д-р Сањин Кодриќ – Филозофски факултет, Универзитет
во Сараево, Босна и Херцеговина
- проф. д-р Наталија В. Шутемова – Факултет за современи
странски јазици и литератури, Пермски државен универзитет,
Руска федерација

Јазично уредување

проф. д-р Лидија Тантуровска – Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Македонија (македонски јазик)

проф. д-р Милан Дамјаноски – Филолошки факултет „Блаже Конески“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Македонија (англиски јазик)

д-р Бојан Чолак – Институт за литература и уметност, Белград, Србија (српски јазик)

проф. д-р Намита Субиото – Факултет за уметност, Универзитет на Љубљана, Словенија, (словенечки јазик)

проф. д-р Светлана Ју. Королјова – Филолошки факултет, Пермски државен Универзитет, Руска федерација (руски јазик)

“PHILOLOGICAL STUDIES” Slavic international interdisciplinary
journal in the field of humanities

Publisher

Ss Cyril and Methodius University, Skopje, Institute of Macedonian
Literature

***Philological Studies* Vol. XII No.2 (2024)**

Editor-in-Chief:

Prof. Jasmina Mojsieva-Guševa, PhD – Institute of Macedonian
Literature at Ss. Cyril and Methodius University in Skopje,
Macedonia,

Editorial Board:

Tijana Tropin, PhD – Institute for Literature and Arts, Belgrade,
Serbia

Prof. Mladen Uhlik, PhD – Faculty of Arts, University of Ljubljana,
Slovenia

prof. Ivica Baković, PhD – Faculty of Humanities and Social
Sciences, University of Zagreb, Croatia

Prof. Robert Hodel, PhD – Institut for Slavic Studies, University of
Hamburg, Germany

Prof. Branko Tošović, PhD – Institut for Slavic Studies, Karl-
Franzens-University, Graz, Austria

Executive Editor

Prof. Darin Angelovski, PhD – Institute of Macedonian Literature at
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia

Secretary

Žarko Ivanov, M.Sc. – Institute of Macedonian Literature at Ss. Cyril
and Methodius University in Skopje, Macedonia

Electronic version of the magazine

<https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies>

ISSN: 1857-6060

DOI: 10.55302/PS24222

International Editorial Council

Bojan Čolak, PhD, research associate – Institute for Literature and Arts, Belgrade, Serbia, (Serbian)

prof. Ivana Latković, PhD – Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

prof. Goce Smilevski, PhD – Institute of Macedonian Literature at Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia

prof. Zvonko Kovač, PhD – Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

Assoc. Prof. Namita Subiotto, PhD – Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia (Slovenian)

Prof. Lidija Tanturovska, PhD – Institute for Macedonian Language „Krste Misirkov“, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia

prof. Tamara I. Erofeeva, PhD – Faculty of Philology, Perm State University, Russian Federation

d-r Marija Šarović – Institute for Literature and Arts, Belgrade, Serbia

prof. Biljana Ristovska–Josifovska, PhD – Institute for National History, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia

prof. Boris V. Kondakov, PhD – Faculty of Philology, Perm State University, Russian Federation

prof. Maksim Karanfilovski, PhD – Faculty of Philology „Blaže Koneski“, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia

prof. Žiga Knap, PhD – Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia

prof. Borislav Pavlovski, PhD – Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

asst. prof. Nataliya V. Boronnikova, PhD – Faculty of Philology, Perm State University, Russian Federation

- prof. Belousov Konstantin Igorevich – Faculty of Philology, Perm State University, Russian Federation
- prof. Janez Vrečko, PhD – Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia
- asst. prof. Maria B. Proskurnina, PhD – Educational Center “Academia”, Perm, Russian Federation
- Lidija Delić, PhD – Institute for Literature and Arts, Belgrade, Serbia
- Predrag Todorović, PhD, senior research associate – Institute for Literature and Arts, Belgrade, Serbia
- prof. Đurđa Strsoeglavec, PhD – Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia
- prof. Željka Fink–Arsovski, PhD – Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia
- prof. Olena Goroshko, PhD – National Technical University, Kharkiv Polytechnic Institute, Kharkiv, Ukraine
- Igor Perišić, PhD – Institute for Literature and Arts, Belgrade, Serbia
- Asst. Prof. Matej Šekli, PhD – Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia
- Prof. Oksana Mikitenko, PhD – Institute for Art Studies, Folklore and Ethnology „Maksym Rylsky”, The National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
- Svetlana Yu. Korolyova, PhD, Asst. Prof. – Faculty of Philology, Perm State University, Russian Federation
- Prof. Sanjin Kodrić, PhD – Faculty of Philosophy, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
- Asst. Prof. Natalia V. Shutemova, PhD – Faculty of Modern Foreign Languages and Literatures, Perm State University, Russian Federation

Language Editors

Prof. Lidija Tanturovska, PhD – Institute for Macedonian Language
„Krstе Misirkov“, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje,
Macedonia (Macedonian language)

Prof. Milan Damjanoski, PhD – Ss. Cyril and Methodius University
in Skopje, Macedonia, (English)

Asst. Prof. Branka Barčot, PhD – Faculty of Humanities and Social
Sciences, University of Zagreb, Croatia (Croatian)

Bojan Čolak, PhD, research associate – Institute for Literature and
Arts, Belgrade, Serbia, (Serbian)

Assoc. Prof. Namita Subiotto, PhD – Faculty of Arts, University of
Ljubljana, Slovenia (Slovenian)

Svetlana Yu. Korolyova, PhD, Asst. Prof. – Faculty of Philology,
Perm State University, Russian Federation (Russian)

ТРАУМАТА И НАРАТИВОТ
PHILOLOGICAL STUDIES

СОДРЖИНА / CONTENT

Предговор	XVII
Preface	XIX

Филозофски и културолошки проблеми / Philosophical-Cultural Problems

Slavcho Koviloski

KILLING OF THE ELDERLY: THE MACEDONIAN CUSTOM “SLAUGHTER OF THE OLD MEN”	1-14
---	------

Историја и филологија / History and Philology

Марија Ѓорѓиева-Димова / Marija Gjorgjieva-Dimova

КНИЖЕВНИОТ ТЕКСТ КАКО ПОСТМЕМОРИСКА РЕТРАУМА- ТИЗАЦИЈА / THE LITERARY TEXT AS A POSTMEMORY RETRAUMATIZATION	17-34
---	-------

Ана Мартиноска / Ana Martinoska

Жарко Иванов / Zarko Ivanov

РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА НА ТРАУМАТА ОД СКОПСКИОТ ЗЕМЈОТРЕС ВО 1963 ГОДИНА ВО ТАЖАЧКИТЕ ПЕСНИ СОБРАНИ ОД ВАСИЛ ХАЦИМАНОВ / REPRESENTATION OF THE TRAUMA FROM THE SKOPJE EARTHQUAKE IN 1963 IN THE LAMENT SONGS COLLECTED BY VASIL HADJIMANOV	35-53
--	-------

„Зборот“ во историско-културолошки контекст / Word in Historical and Cultural Context (Comparative Aspect)

Валентина Миронска Христовска / Valentina Mironska-Hristovska

ОДРАЗОТ НА ТРАУМАТА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД ВО РОМАНИТЕ НА ЃОРЃИ АБАЦИЕВ И НА ТАШКО ГЕОРГИЕВСКИ / THE REFLECTION OF THE TRAUMA OF THE MACEDONIAN PEOPLE IN THE NOVELS OF GJORGJI ABADJIEV AND TASHKO GEORGIEVSKI 57-78

Литературата во интеркултурен контекст / Literature in Intercultural Context

Јасмина Мојсиева-Гушева / Jasmina Mojsieva-Guševa

СПРАВУВАЊЕТО СО ТРАУМАТСКИТЕ ИСКУСТВА НАСТАНАТИ КАКО ПОСЛЕДИЦА НА ИСЧЕЗНУВАЊЕТО (Давор Стојановски *Ноќите кога заспивавме во Помпеја*) /

DEALING WITH TRAUMATIC EXPERIENCES OCCURRING AS A CONSEQUENCE OF DISAPPEARANCE (*Nights When We Fell Asleep In Pompeii* by Davor Stojanovski) 81-105

Современото општество во културата, во јазикот и литературата / Modern Society in Culture, Language and Literature

Гоце Смилевски / Goce Smilevski

ТРАУМАТА И НЕЈЗИНОТО АРТИКУЛИРАЊЕ ВО ПОЕТСКАТА ЗБИРКА ПРЕМРЕЖЈА ОД СИМОНА ГРУЕВСКА-МАЏОСКА / TRAUMA AND ITS ARTICULATIONS IN THE POETRY BOOK *ORDEALS* BY SIMONA GRUEVSKA – MADŽOSKA 109-118

Рецензии и информации / Reviews and Information

Лариса Костић / Larisa Kostić

У РИТМУ ПРОШЛОСТИ. КУЛТУРНИ ДОМЕТИ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА (Бојан Ђорђевић, Летопис културног живота Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца: 1926–1928. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2023, 660 стр.) /

IN THE RHYTHM OF THE PAST. THE CULTURAL RANGE OF THE KINGDOM OF SLOVENES, CROATS AND SERBS (Bojan Đorđević, Letopis kulturnog života Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca: 1926–1928. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2023, 660 pps.) 121-127

Марија Шаровић / Marija Šarović

СРПСКА И СЛОВЕНСКА ЕПИКА У ПОРЕДБЕНОМ КОНТЕКСТУ: КОРАК КА СИНТЕЗИ (Александар Лома, И на небу и на земљи. Огледи о коренима српске и словенске усмене епике. Београд: СКЗ, 2023, 480 стр.) /

SERBIAN AND SLAVIC EPIC POETRY IN A COMPARATIVE CONTEXT: A STEP TOWARDS SYNTHESIS (Aleksandar Loma, *I na nebu i na zemlji. Oglеди o korenima srpske i slovenske usmene epike*. Beograd: SKZ, 2023, 480 pps) 129-133

Јована Иветић / Jovana Ivetić

РЕГИОНАЛНИ ДИЈАЛОЗИ О ТИНУ УЈЕВИЋУ – БЕОГРАДСКИ ПРИЛОГ. (А(тра)кција Ујевић. Авангарда, ангажман и револуција у делу Тина Ујевића. Ур. Бојан Јовић и Бојан Чолак. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2022, 378 стр.) /

REGIONAL DIALOGUES ON TIN UJEVIĆ – A BELGRADE CONTRIBUTION (*A(tra)kcija Ujević. Avangarda, angažman i revolucija u delu Tina Ujevića. Ur. Bojan Jović i Bojan Čolak*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2022, 378 pps.) 135-139

УДК: 821.163.41.09-13:398(049.32)

821.16.09-13:398(049.32)

DOI: 10.55302/PS24222129sh

**СРПСКА И СЛОВЕНСКА ЕПИКА У ПОРЕДБЕНОМ
КОНТЕКСТУ: КОРАК КА СИНТЕЗИ**

(Александар Лома, *И на небу и на земљи. Огледи о коренима српске
и словенске усмене епике*. Београд: СКЗ, 2023, 480 стр.)

Марија Шаровић

Институт за књижевност и уметност, Београд

**SERBIAN AND SLAVIC EPIC POETRY IN A COMPARATIVE
CONTEXT: A STEP TOWARDS SYNTHESIS**

(Aleksandar Loma, *I na nebu i na zemlji. Ogledi o korenima srpske i
slovenske usmene epike*. Beograd: SKZ, 2023, 480 pps)

Marija Šarović

Institute for Literature and Arts, Belgrade

Студија *И на небу и на земљи* Александра Ломе, објављена 2023 године у јубиларном колу Српске књижевне задруге, представља својеврсни наставак истраживања покренутих у сјајној и одавно распродатој књизи *Пракосово* (Балканолошки институт САНУ, 2002). Њен поднаслов – „Словенски и индоевропски корени српске епике“ – речито говори о ауторовом интересовању за проучавање српске и шире словенске усмене епике у поредбеном контексту, које је настављено и у новој књизи.

Пракосово је, дакле, полазиште за нову књигу која садржи избор из радова Александра Ломе. Овде сакупљени и објављени радови настајали су у периоду од 2003. до 2021. године. Радови су уобличени у релативно заокружену целину састављену од четири засебна поглавља, од којих свако одражава и засебне нити и сфере ауторових истраживања. Све их пак обједињује схватање усмене поезије као чувара древних митолошких представа. Ова схватање изношено је и у радовима ранијих историчара религије и компаративних митолога, најпре Веселина Чајкановића и Жоржа Димезила, на чијим основама Лома даље развија мисао о

српским епским песмама као више или мање историзованим и христијанизованим обрадама прастарих епских сижеа.

Остајући у непрекидном дијалогу са претходећим *Пракосовом*, студија *И на небу и на земљи* садржи радове шире или уже повезане с проблематиком *Пракосова*, од којих сваки у средишту интересовања чува словенску усмену епiku.

Текстови у књизи распоређени су у четири тематске целине: „Загробни корени јуначке песме“, „Језик и стих: прасловенско и праиндоевропско наслеђе“, „Вукодлаци, живи мртваци: ратнички обреди и епска поезија“ и „Епски простор и време: космолошке и егзистенцијалне равни“. Уводни текст, који се наслања на тематiku *Пракосова*, „Обронци Китерона, врхови Хеликона“, нов је и написан посебно за ово издање. У њему се појашњава претходно уведен појам интерпланарности као суштинске одлике епског жанра, а додатно се указује на онтолошку димензију поезије у архајском поимању света. Уводни текст садржи и Ломин препев првих стотинак стихова Хесиодове *Теогоније*, која отпочиње химном музама, што је не само згодан увод у оквирну тему ове књиге (порекло и значај епског песништва код индоевропских народа), већ и у постављање паралеле између доживљаја мита код Хелдерлина (чији су стихови из „Мнемосине“ послужили као мото уводног рада) и Његошеве „јуначке есхатологије“ (Лома 2023: 30) – у оба случаја реч је о памћењу које превладава смрт, па жалост због пролазности људског живота чини беспредметном.

Прво поглавље, „Загробни корени јуначке песме“, сачињавају два текста – „Песме с онога света“ и „Прасловенско слово“ (оба текста су изворно објављена или изложена 2008). У првом од њих говори се о индоевропском епском песништву и његовим везама с надгробним тужбалицама, а као окосница јавља се мотив песме вила и сирена, који аутора води ка потврди Чајкановићеве претпоставке о потицању епске поезије из тужбалица. На компаративном материјалу који обухвата примере из *Одисеје* и српске епске поезије („Марко Краљевић и вила“), лик Косовке девојке и мотив напевања својствен српској песми која има паралелу у Аполонијевом спеву о Аргонаутима, те мотив епског

јунака који јадикује (познат али недовољно посведочен мотив у фолклору народа чија усмена традиција укључује жанр тужбалице; нпр. песма о смрти војводе Кајице), проблематизује се питање разликовања тзв. *мушких* (епских) и *женских* (лирских) певача и песама и утврђује постојање двеју врста тужбалица, од којих се из тзв. мушких развила епска поезија. У „Прасловенском слову“ се као кључни термин целог појмовног круга издваја *слово*, и разматрају се различита његова значења од праиндоевропског предлошка, преко стајаћих обрта хомерских епова и ведских химни, староруских „слова-похвала“ и средњовековног књижевног жанра везаног за Косовску битку, до посмртних хвалоспева епске поезије.

Друго поглавље, „Језик и стих“, састоји се од шест текстова из поља традиционалне епске поезије и митологије, првенствено словенске, али и индоевропске. Текстови који га сачињавају су настали у периоду од 2008. до 2019. године, а баве се словенским уделом у праиндоевропском песничком језику, праиндоевропским песничким формулама и стајаћим местима епске поезије (нпр. „мати земља“, „велико чудо“, „два врана гаврана“, „свијетло оружје“), личним именима у песничком језику, разликовањем сакралног и свакодневног језика на стилској равни, аргументовањем велике старине епског десетерца у раду „У Будима у бијела града“ и, у последњем прилогу овога поглавља, поређењем „епске каријере“ Марка Краљевића и Иље Муромца.

Радови трећег поглавља, по ауторовој тврдњи, одговарају одељку *Пракосова* под називом „Ритуална подлога епа“ (Лома 2023: 9). У првоме од њих обједињују се различите теме и мотиви којима је у основи смисао и значење црне боје. Тако се разматрају: праиндоевропска старина формуле „црна земља“, божанства и демони црне боје (Еумениде, Хермес, Дионис, али у још већој мери стара словенска божанства попут Сварожица, Црнобога и Триглава), мотив црне (мртвачке) војске, који се осим у фолклору јављао и у ратној пракси, а у вези с проблематиком претхришћанских ратничких дружина (засебно разматраном у тексту „Свети Сава и облакогонци“, наредном тексту студије), фолклорне маскарале чији учесници гараве лица, негроидни ликови култова паганских Словена – све то уједињено ликом

ранохришћанског мученика Маврикија, једним од ретких свети-теља приказиваних с црним лицем.

Преостала два текста надовезују се донекле тематски на овај. У првом од њих детаљно се пише о глоси о вукодлацима из старосрпског Номоканона која садржи старо и вероватно аутентично веровање о вукодлацима који једу сунце и месец. Поставља се паралела која подразумева могуће изједначавање грчких облакогонаца и српских вукодлака, као и она која истиче сродности између вукодлака и вампира. Ове тезе упућују читаоца на помало парадоксалну судбину Светог Саве, борца против празноверица и паганских прежитака који је одбацио и демонизовао стара божанства, да би и сам понео нешто од њихових атрибуција (категорија чудеса и моћ свеца да утиче на климатске појаве и природне непогоде, баш као облакогонци). Коначна теза текста је да постоји непрекинути континуитет прасловенске епске традиције о кнезу-чаробњаку (Лома 2023: 282–283). У својству „пастирског бога“ Св. Сава се јавља и у наредном тексту, посвећеном истраживањима нашег првог историчара религије и компаративног митолога, Веселина Чајкановића, у ком аутор настоји да сагледа место које је Чајкановић доделио вуку у својој реконструкцији старе српске религије.

У последњој тематској целини студије, „Епски простор и време“, први прилог се тиче епског простора, док се тема епског времена отвара преосталим двама прилозима, „илустративним и за општу тему транспозиције мита у еп као основног механизма интерпланарног смењивања егзистенцијалних равни“ (Лома 2023: 10). Реч је о текстовима „Точак и колотечина“ и „Српска Мала Илијада“. У првом се пише о цикличном поимању времена у епским традицијама старих Индијаца и Срба. Оно би се могло описати и као антиисторијско, тј. архајско схватање времена као непрекидног повратка истим митским обрасцима кроз обредне циклусе. На бројним примерима из индијске старе књижевности, махом епске, те на нашим песмама митолошког типа, а „полазећи од филолошки утемељеног сазнања о постојању праиндоевропске епске поезије“ (Лома 2023: `384–385), даљом компарацијом која се протеже на садржаје старих и архаичних епских традиција, Лома настоји да се приближи сагледавању њеног општег

духа. И овде се епски простор дефинише као интерпланаран, тј. „одређен пресецањем двеју егзистенцијалних равни: људске и божанске“ (Лома 2023: 385), док се епско време може описати као „интеракција цикличног, митског и праволинијског, историјског тока времена, тако да је епски сиже својеврстан компромис између тих двају токова“ (Исто, 385).

Иако је конципирана и замишљена као наставак *Пракосова*, а добрим делом одражава и структуру те књиге, студија *И на небу и на земљи* не подразумева нужно упућеност читаоца у тезе и аргументацију тамо изнесене. Прилози из којих је студија *И на небу и на земљи* састављена објављивани су различитим поведима у распону од двадесетак година и представљају засебне приче, али овде сједињене тако да се надовезују једна на другу и надограђују резултате оних претходних. Укључена су и три рада оригинално изложена или објављена на страним језицима (француски, руски, немачки) који су за ову прилику преведени.

Користећи језик и језикословне чињенице као драгоцену оруђе у реконструисању културне историје, Лома је сачинио студију чија је тематика превасходно културноисторијска. Коначно, аутор допушта пројекцију у доба прајезичког заједништва, као неко убеђен у постојање прасловенске епике виђене као карице у непрекинутом низу од праиндоевропског епског песништва, све до тако касно фиксираних песничких творевина какве су српске јуначке песме или руске билине. Једна од најлепших црта ове књиге јесте могућност коју захваљујући томе нуди – могућност реконструкције фрагмената окупљених око стајаћих места и прастарих песничких формула присутних у обема традицијама, јужнословенској и источнословенској, а много шире и оној прасловенској и праиндоевропској.